

Georges Perec

Ruimten rondom

Vertaald door Rokus Hofstede

Boeken van Georges Perec bij De Arbeiderspers:

- De dingen* (1990, vertaald door Edu Borger)
Een kunstkabinet (1991, vertaald door Leo van Maris)
W of de jeugtherinnering (Privé-domein, 1991,
vertaald door Edu Borger)
*Wat voor brommertje met verchroomd stuur achter op de
binnenplaats?* (1993, vertaald door Leo van Maris)
Het leven een gebruiksaanwijzing
(1995, vertaald door Edu Borger)
Een man die slaapt (1996, vertaald door Rokus Hofstede)
Ruimten rondom (1998 en 2008, vertaald door Rokus Hofstede)
Ik ben geboren (Privé-domein, 2003,
vertaald door Rokus Hofstede)

Over Georges Perec:

Manet van Montfrans, *Georges Perec,
een gebruiksaanwijzing* (2003)

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

De vertaler heeft voor deze vertaling een projectwerkbeurs van de
Stichting Fonds voor de Letteren ontvangen.

Voor Pierre Getzler

Eerste druk juni 1998
Tweede, herziene druk oktober 2008

Copyright © 1974, 2000 Éditions Galilée
Copyright Nederlandse vertaling © 1998 Rokus Hofstede /

BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam

Oorspronkelijke titel: *Espèces d'espaces*

Oorspronkelijke uitgave: Éditions Galilée, Parijs

*This book is published by arrangement with Literary
Agency Wandel Cruse, Parijs*

Niets uit deze uitgave mag worden veelelvoudigd en/of openbaar
gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke an-
dere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van
BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Am-
sterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print,
photoprint, microfilm or any other means, without written permission from
BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amster-
dam.*

Omslagontwerp: Wim Mol

ISBN 978 90 295 6717 6 / NUR 320
www.arbeiderspers.nl

I

De buurt. Wat is een buurt? Woon je in de buurt? Kom je uit de buurt? Zit je in een andere buurt? In welke buurt zit je?

Er is echt iets amorfs aan een buurt: het is een soort van parochie, ofwel, strikt genomen, een *quartier* of het kwart van een arrondissement, het kleine stukje stad dat ressorteert onder een politiebureau...

Meer in het algemeen is een buurt het deel van de stad waar je je makkelijk lopend verplaatst, of, om hetzelfde in de vorm van een doodoener te zeggen, het deel van de stad waar je niet naartoe hoeft te gaan, omdat je er immers al bent. Dat lijkt vanzelfsprekend – al moet erbij worden opgemerkt dat hieruit voor de meeste stadsbewoners volgt dat de buurt ook het deel van de stad is waar niet gewerkt wordt: je buurt noem je de omgeving waar je woont en niet de omgeving waar je werkt: en de woonplek en de werkplek vallen haast nooit samen: zoiets lijkt voor de hand te liggen maar de consequenties ervan zijn onafzienbaar.

Het buurtleven

Dat is wel een erg groot woord.

Oké, je hebt de burens, de buurtbewoners, de winkeliers, de melkboer, de winkel in huishoudelijke artikelen, de tabakswinkel die ook 's zondags open is, de apotheek, het postkantoor, het café waarvan je zo niet een stamgast, dan

toch een regelmatige klant bent (je drukt de hand van de kroegbaas of de serveerster).

Natuurlijk zou je zulke gewoonten kunnen koesteren – altijd naar dezelfde slager gaan, je boodschappen bij de kruidenier laten staan, een rekening openen bij de drogist, de apothekeres bij haar voornaam noemen, je kat toevertrouwen aan de krantenverkoopster, maar wat je ook doet, een leven levert dat niet op, zelfs de illusie dat dat het leven is zou het je niet kunnen geven: het zou een vrouwde omgeving scheppen, een bepaalde route in de hand werken (het huis uitgaan, de avondkrant kopen, of een pakje sigaretten, of een pak waspoeder, of een kilo kersen enzovoort), aanleiding geven tot een paar slappe handdrukjes, goedemorgen mevrouw Chamissac, goedemiddag meneer Fernand, goedemiddag juffrouw Jeanne), maar het zou hooguit een wat weë vormgeving van de eerste levensbehoeften zijn, een manier om de pil van het handelsverkeer te vergulden.

Natuurlijk zou je een orkest kunnen oprichten of aan straattheater kunnen gaan doen. De leefbaarheid van de buurt bevorderen, zoals dat heet. De mensen van een straat of een groep straten aaneensmeden op grond van iets anders dan gewone nabuurschap: een te stellen eis of een te leveren strijd.

De dood van de buurt

Ook dat is een erg groot woord
(er zijn trouwens zoveel andere dingen die doodgaan: de steden, het platteland enzovoort).

Wat ik vooral betreurt is het verdwijnen van de buurtbioscoop, met zijn foelielijke reclames voor de stomerij op de hoek.

Uit het voorgaande kan ik de weliswaar nogal onbevredigende conclusie trekken dat ik maar een zeer vaag beeld heb van wat een buurt is. Ik moet toegeven dat ik heel wat keren van buurt heb gewisseld, de afgelopen jaren: ik heb niet de tijd gehad echt aan een buurt te wennen.

Van mijn buurt maak ik weinig gebruik. Het is louter toeval dat sommige vrienden van me in dezelfde buurt wonen als ik. Ten opzichte van mijn woonverblijf zijn de voorname attracties die de stad mij te bieden heeft nogal excentrisch gelegen. Ik heb er niets op tegen me te verplaatsen, integendeel.

Waarom zouden we niet de voorkeur geven aan versnippering? Waarom zouden we, in plaats van op maar één plek te wonen en vergeefs te proberen ons leven op één plek te bundelen, niet vijf of zes over Parijs verspreide kamers hebben? Ik zou gaan slapen bij station Denfert-Rochereau, schrijven in de buurt van station Voltaire, muziek beluisteren bij de Place Clichy, de liefde bedrijven bij de Poterne des Peupliers,¹⁰ eten in de Rue de la Tombe-Issoire, lezen in de buurt van het Parc Monceau enzovoort. Is dat alles welbeschouwd onzinniger dan het bijeenbrengen van alle meubelwinkels in de Faubourg Saint-Antoine, alle glaswinkels in de Rue du Paradis, alle kleermakers in de Rue du Sentier, alle Joden in de Rue des Rosiers, alle studenten in het Quartier Latin, alle uitgevers rond de Place Saint-Sulpice, alle artsen in Harley Street of alle zwarten in Harlem?

De stad

*De daken van Parijs, liggend op hun rug,
met hun pootjes in de lucht.*

Raymond Queneau

Niet al te gauw proberen een definitie van de stad te geven: het ding is veel groter dan je denkt, er is een flinke kans dat je je vergist.

Eerst een inventarisatie maken van wat je ziet. Nagaan waar je zeker van bent. Elementaire onderscheidingen aanbrenge*n*: bijvoorbeeld tussen wat stad en wat geen stad is.

Je afvragen waar de scheidslijn loopt tussen wat stad en wat geen stad is. Kijken wat er gebeurt wanneer de stad ophoudt. Een absoluut feilloze methode (ik verwees er al naar in het hoofdstuk over de straat) om te weten of je in Parijs of buiten Parijs bevindt, is bijvoorbeeld kijken naar de nummers van de stadsbussen: als ze twee cijfers hebben ben je in Parijs, als ze drie cijfers hebben ben je buiten Parijs (helaas is deze methode lang niet feilloos, maar in principe zou ze dat wel moeten zijn).

Je realiseren dat voorsteden sterk de neiging vertonen geen voorsteden te blijven.

Goed beseffen dat de stad niet altijd is geweest wat hij was. Bijvoorbeeld bedenken dat Auteuil lange tijd op het platteland lag; tot halverwege de negentiende eeuw raadden artsen die een kind wat al te bleekjes vonden, de ouders aan een paar dagen in Auteuil te gaan doorbrengen om er de gezonde plattelandslucht op te snuiven (er is trouwens

in Auteuil een zuivelhandel die zich hardnekkig de Boerderij van Auteuil blijft noemen).

Ook bedenken dat de Arc de Triomphe op het platteland werd gebouwd (echt het platteland was het niet, eerder het equivalent van het Bois de Boulogne, maar in elk geval was het niet echt de stad).

Ook bedenken dat Saint-Denis, Bagnolet of Aubervilliers veel grotere steden zijn dan Poitiers, Annecy of Saint-Nazaire.

Bedenken dat alles wat 'faubourg' heet zich buiten de stad bevond (Faubourg Saint-Antoine, Faubourg Saint-Denis, Faubourg Saint-Germain, Faubourg Saint-Honoré).

Bedenken dat men 'Saint-Germain-des-Prés' zei om de eenvoudige reden dat er weilanden waren.

Bedenken dat een 'boulevard' oorspronkelijk een met bomen beplante promenade is die om een stad voert en gewoonlijk gelegen is waar vroeger de stadswallen stonden.

Trouwens, bedenken dat er wallen waren...

2

De wind is aanlandig: kwalijke stadsgeuren worden in Europa naar het oosten, in Amerika naar het westen gedreven. Daarom liggen de deftige wijken in Parijs (het zestiende arrondissement, Neuilly, Saint-Cloud enzovoort) en Londen (West End) in het westen, en in New York (East Side) in het oosten.

3

Een stad: steen, beton, asfalt. Onbekenden, monumenten, instituties.

Megalopolissen. Stedelijke wildgroei. Verkeersaders. Mensenmassa's.

Mierenhopen?

Wat is het hart van een stad? De ziel van een stad?

Waarom zegt men dat een stad mooi of dat een stad lelijk is? Wat is er mooi en wat is er lelijk aan een stad? Hoe leer je een stad kennen? Hoe leer je je eigen stad kennen?

Methode: je zou ofwel helemaal moeten afzien van het voor-nemen om van de stad te spreken, om over de stad te spreken, ofwel jezelf moeten verplichten er zo gewoon mogelijk over te spreken, als over iets evidents, iets vertrouwds. Elk vooropgezet idee van je afzetten. Ophouden in kant-en-klare begrippen te denken, vergeten wat planologen en sociologen hebben gezegd.

Het idee van de stad zelf heeft iets angstaanjagends; je hebt het gevoel dat je je alleen aan tragische of vertwijfelde beelden kunt vastklampen: Metropolis, het minerale universum, de versteende wereld, dat je alleen maar eindeloos kunt doorgaan met het stellen van vragen waarop geen antwoord is.

De stad zullen we nooit kunnen verklaren of rechtvaardigen. De stad is er. De stad is onze ruimte en een andere hebben we niet. We worden in steden geboren. We zijn in steden opgegroeid. In steden halen we adem. Wanneer we de trein nemen, is dat om van de ene stad naar de andere te gaan. Er is niets onmenselijks aan een stad, of het moest onze eigen menselijkheid zijn.

Mijn stad

Ik woon in Parijs. Dat is de hoofdstad van Frankrijk. In de tijd dat Frankrijk Gallië heette, heette Parijs Lutetia.

Net als veel andere steden is Parijs gebouwd in de onmiddellijke nabijheid van zeven heuvels. Dat zijn: de Mont Valérien, Montmartre, Montparnasse, Montsouris, de Colline de Chaillot, de Buttes-Chaumont en de Butte-aux-Cailles, de Montagne Sainte-Geneviève enzovoort.

Natuurlijk ken ik niet alle Parijse straten. Maar ik heb altijd wel een idee waar ze ongeveer liggen. Zelfs als ik dat wilde, zou het me moeite kosten om in Parijs te verdwalen. Ik beschik over veel oriëntatiepunten. Ik weet haast altijd in welke richting ik de metro moet nemen. De routes van de buslijnen ken ik vrij goed; een taxichauffeur kan ik het traject dat ik wil nemen uitleggen. Straatnamen komen me haast nooit onbekend voor, ik ben vertrouwd met de bijzondere kenmerken van buurten; zonder al te veel moeite kan ik kerken en andere monumenten identificeren; ik weet waar de stations zijn. Menige plek is verbonden met welomschreven herinneringen: huizen waar vroeger vrienden woonden die ik uit het oog heb verloren, een café waar ik zes uur achter elkaar op de flipperkast heb gespeeld (met als aanvankelijke inzet één twintigcentimesstuk), of het plantsoen waar ik *La Peau de Chagrin* heb gelezen terwijl ik de capriolen van mijn nichtje in de gaten hield.

Ik wandel graag door Parijs. Soms een hele middag lang, zonder duidelijk doel, niet echt in het wilde weg of op de bonnefooi, maar in een poging om me te laten meevoeren. Soms neem ik de eerste de beste stilstaande bus (op rijdende bussen springen kan niet meer). Of ik volg

een route die ik zorgvuldig, systematisch heb uitgestippeld. Als ik er de tijd voor had, zou ik graag problemen als dat van de bruggen van Königsberg willen bedenken en oplossen,¹¹ of bijvoorbeeld een traject vinden dat heel Parijs doorkruist en alleen straten zou volgen beginnend met de letter C.

Ik hou van mijn stad, maar ik zou niet precies kunnen zeggen waar ik nu zoveel van hou. Ik denk niet dat het de geur is. Aan de monumenten ben ik zo gewend geraakt dat ik geen zin meer heb ze te bekijken. Ik hou van bepaalde soorten licht, een paar bruggen, cafeterrassen. Ik hou er erg veel van om op een plek te komen die ik lang niet heb gezien.

Vreemde steden

Je weet hoe je van het station of de *air terminal* naar je hotel moet komen. Je hoopt maar dat het niet te ver weg is. Je zou in het centrum willen zitten. Je bestudeert grondig het stadsplan. Je lokaliseert de musea, de parken, de plekken die men je sterk heeft aanbevolen te gaan bekijken.

Je gaat de schilderijen en de kerken bekijken. Je zou wel willen rondwandelen, flaneren, maar je durft niet: je weet niet hoe je met de stroom mee moet drijven, je bent bang de weg kwijt te raken. Je loopt niet eens echt, je banjert. Je weet niet goed waar je naar moet kijken. Je bent haast ontroerd als je stuit op het bureau van Air France, haast tot tranen bewogen als je *Le Monde* in een krantenkiosk ziet liggen. Nergens laat zich een plek verbinden met een herinnering, een emotie, een gezicht. Je oog valt op theesalons,

cafeteria's, milkbars, dranklokalen, restaurants. Je loopt langs een standbeeld. Het is het standbeeld van Ludwig Spankerfel di Nominatore, de beroemde bierbrouwer. Met belangstelling kijk je naar complete sets Engelse sleutels (je moet twee uur doodslaan en je gaat twee uur wandelen; waarom zou je je meer in het bijzonder tot het een of tot het ander aangetrokken voelen? Een neutrale, nog niet met gevoels bezette ruimte, vrijwel zonder oriëntatiepunten: je weet niet hoeveel tijd het kost om van de ene naar de andere plaats te gaan, en van de weeromstuit kom je steeds veel en veel te vroeg).

Twee dagen zijn soms al genoeg om enigszins te wennen aan je nieuwe omgeving. De dag waarop je ontdekt dat het standbeeld van Ludwig Spankerfel di Nominatore (de beroemde bierbrouwer) maar drie minuten af ligt van je hotel (aan het eind van de Prins Adalbertstraat), terwijl het je ruim een halfuur kostte om er te komen, die dag begin je je de stad toe te eigenen. Wat niet wil zeggen dat je er begint te wonen.

Vaak gaat er in onze herinnering van zulke steden die we nauwelijks hebben aangeroerd een ondefinieerbare bekooring uit: in feite herinneren we ons onze besluiteloosheid, onze aarzelende stappen, onze blik die niet wist waarop hij zich moest richten en die door het minste of geringste ontroerd raakte: een bijna lege straat geplant met dikke platanen (waren het platanen?) in Belgrado, een gevel van aardedewerken tegels in Saarbrücken, de hellende straten van Edinburgh, de breedte van de Rijn in Bazel, en het touw – gierkabel zou het juiste woord zijn – waaraan de pont die hem oversteekt wordt voortgetrokken...

Over toerisme

Aan het bezichtigen van de stad dacht hij niet eens, want hij behoorde tot het slag Engelsen die het land waar ze doorheen komen door hun bedienden laten bezoeken.

Jules Verne, *De reis om de wereld in 80 dagen*

Liever dan Londen te bezoeken, gewoon thuisblijven bij de open haard en de onmisbare inlichtingen lezen die we kunnen vernemen uit de Baedeker (uitgave van 1907):

De gunstigste tijd van het jaar om Londen te bezoeken is het zomerseizoen (the season), dat wil zeggen de maanden mei, juni en juli; in dat jaargetijde vinden de vergaderingen van het Parlement plaats, woont de high society in de stad, staan de voornaamste acteurs op de bühne van de grote theaters en zijn de prachtigste kunsttentoonstellingen te bezichtigen. De rest van het land kan het hele jaar door worden bezocht, met uitzondering van de bergen.

... Als men geen policeman in de onmiddellijke nabijheid ziet, kan men in elke winkel om inlichtingen vragen. Wendt u zich slechts tot een onbekende als het beslist noodzakelijk is, en geef op geen enkele vraag van een voorbijganger antwoord, vooral niet in het Frans, want die vraag is wellicht de voorbode van een poging tot diefstal of oplichting. De vreemdeling zal hoe dan ook steeds de grootste voorzichtigheid moeten betrachten en vooral steeds moeten letten op zijn beurs en horloge. Bijzondere behoedzaamheid is aangewezen bij het instappen in een trein of omnibus, en ook bij het uitstappen, kortom overal maar een me-

nigte is. Men merke op dat voetgangers in drukke straten in de regel rechts houden. Ook dient men na het intreden van de duisternis arme en afgelegen stadsdelen te mijden.

De metrotreinen (...) zijn belangrijke verkeersmiddelen voor het afleggen van grotere afstanden in Londen. Meestal rijden ze ondergronds, door op geringe diepte gegraven tunnels of door brede greppels tussen hoge muren (...). Op de binnenring (Circle Line) rijden er treinen van half zes 's ochtends tot omstreeks middernacht (...). Een kaartje (ticket) koopt men bij het loket (booking-office), waarna men afdaalt naar het perron. Op het bovenste trapportaal knipt een controleur het kaartje en zegt aan welke kant (platform) men dient in te stappen. De grote rode O op de kaartjes betekent 'outer', buitenspoor, en de grote I 'inner', binnenspoor. Op een bord wordt de richting van de eerstvolgende trein aangegeven, en de naam van het eindstation staat met grote letters vóór op de locomotief. De conducteurs roepen de stationsnamen af maar die namen staan ook vermeld op borden en lantarens en op de rugleuningen van de zitbanken op het perron. Korte haltes: niet treuzelen bij het in- en uitstappen.

Artsen. Wij bevelen de volgende artsen aan: L. Vintras, arts verbonden aan de Franse Ambassade en aan het Franse ziekenhuis (...); H. de Méric (chirurg) (...); H. Dardenne (...); P. J. Baranoff, arts verbonden aan het Franse ziekenhuis (...); Naumann, arts van het Italiaanse ziekenhuis (...). Tandartsen: A. A. Goldsmith (Amerikaan) (...); K. A. Davenport (Amerikaan) (...); H. L. Coffin (Amerikaan) (...); Pierrepoint (Amerikaan) enzovoort. Apothekers (geen enkele Franse apotheek).

Tijdsbesteding: veertien dagen zijn zelfs voor een onvermoeibaar reiziger die met een vluchthige blik genoegen neemt amper

volgende om een enigszins helder beeld van Londen en omgeving te krijgen. Een doordachte tijdsindeling zal die taak aanzienlijk vergemakkelijken (...) De ochtenden en middagen kunnen worden besteed aan het bezichtigen van de kerken, waarvan er vele de hele dag open zijn, en aan wandelingen in de parken, de botanische tuin en de dierentuin. 's Middags, tussen vijf en zeven, vóór het diner, kan men een kijkje gaan nemen in Regent Street of Hyde Park, waar het te allen tijde een drukte van belang is, met een bonte menigte voetgangers, schitterend uitgedoste ruiters en talloze equipages. Is men in de omgeving van London Bridge, dan zal men elk beschikbaar moment gebruiken om de haven en het havengebied, de af- en aanvarende zeekastelen en het drukke verkeer in de Docklands te zien. Om te genieten van dit grandioze, ongeëvenaarde schouwspel is een excursie naar Gravesend zeer aanbevelenswaard.

Oefeningen

De handelingen die je verricht wanneer je de metro neemt even minutieus beschrijven als Baedeker deed voor de Londense ondergrondse in 1907

Terugdenken aan sommige voorstellen van de surrealistten ter verfraaiing van de stad:

De Obelisk: afronden en op de top een stalen kroontjespen laten aanbrengen van de goede maat

De Tour Saint-Jacques: een weinig laten overhellen

De Leeuw van Belfort: een bot te knagen geven en naar het westen draaien

Het Pantheon: verticaal doormidden klieven en de twee helften vijftig centimeter van elkaar schuiven

Proberen met behulp van de geëigende kaarten en schema's een route uit te stippelen waarmee je achtereenvolgens alle autobussen van de hoofdstad zou kunnen nemen

Proberen je voor te stellen wat er van Parijs zal worden:

Parijs wordt een wintertuin; – latwerken met wingerdruken boven de boulevard. De Seine gefilterd en warm, – te overvloed aan namaak-edelstenen, – royaal gebruik van verguldsel, – verlichting van de huizen – het licht wordt opgeslagen, want er zijn stoffen die die eigenschap bezitten, zoals suiker, het vlees van sommige wekdieren en Bolognese lichtstenen. Huiseigenaren zijn verplicht de façades van de huizen met de fosforescerende substantie te sausen, de straling ervan zal als straatverlichting dienen.

(Gustave Flaubert, *Kladschriften van Bouvard en Pécuchet*, slotschema, Pléiade, II, p. 986)